

UDK:37:013

Dilnoza BEKMURADOVA,

Qashqadaryo viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi katta o'qituvchisi

E-mail: dilnoza.00@gmail.com

JTBMQTMOI Samarqand filiali dotsenti, p.f.n A.Abdumannotov taqrizi asosida

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARINI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISHDA KO'RGAZMALARDAN FOYDALANISH

Аннотация

Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarini mustaqil fikrlashga o'rgatish jarayoni haqida ma'lumotlar bayon etilgan. Shu bilan birga ko'rgazmalarining mustaqil fikrlashga o'rgatish jarayoniga ta'siri bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim tashkiloti, tarbiyalanuvchilar, mustaqil fikrlash, ko'rgazmalar, didaktik o'yinlar, jarayon, idrok etish.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВЫСТАВОК В ОБУЧЕНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ САМОСТОЯТЕЛЬНО МЫСЛИТЬ

Аннотация

В статье представлена информация о процессе обучения дошкольников самостоятельному мышлению. При этом описывается влияние выставок на процесс обучения самостоятельному мышлению.

Ключевые слова: Организация дошкольного образования, воспитанники, самостоятельное мышление, выставки, дидактические игры, процесс, восприятие.

USE OF EXHIBITIONS IN TEACHING PRESCHOOL EDUCATIONAL STUDENTS TO THINK INDEPENDENTLY

Annotation

The article provides information about the process of teaching preschoolers to think independently. At the same time, the impact of exhibitions on the process of teaching independent thinking is described.

Key words: Organization of preschool education, pupils, independent thinking, exhibitions, didactic games, process, perception.

Dunyoda mustaqil fikrlash jarayoniga jamiyatning insonga yaratib berayotgan imkoniyat va erkinliklarning mahsuli va inikosi sifatida qaralmoqda. Mustaqil fikrlash esa, shaxs bilish faoliyati jarayoni bo'lib, voqelikni bevosita va umumlashgan holda aks ettirish bilan xarakterlanadi. Shu boisdan mustaqil fikrlash fanlararo tadqiqotlarni, kompleks fanlarni o'zida mujassamlashtiradi. Shundan kelib chiqib, bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkiloti (MTT) sohasida turli innovasion-metodik tavsiyalar va muammoli ta'lim vositalariga tayangan holda bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, og'zaki nutqini o'stirish, ularni kitobxonlikka jalb etish orqali ularda milliy, madaniy-tarixiy qadriyatlarga nisbatan qiziqish uyg'otish kun tartibidagi muhim masalalardan sanaladi.

Ilmiy izlanishlar tahlili shuni ko'rsatmoqdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirishda qo'l keladigan usul va metodlarni aniqlash hamda nazariy-amaliy jihatlarini belgilash; nutq o'stirish mashg'ulotlarida badiiy asarlar misolida bolalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirish metodikasini yaratish; didaktik o'yinlar va ularning bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishdagi o'rini belgilash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish; maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirishdatorbiyatchi kasbiy kompetentligining ahamiyati va bolalarning mustaqil fikrlash darajasini baholash mezonini ishlab chiqish muammolari bugungi kunda alohida dolzarblik kasb etmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim-tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish, tashkilotlarni zamonaviy bilimlarga ega tarbiyachilar bilan to'ldirish hamda ularda kasbiy malaka, faoliyatga nisbatan ijodiy yondashuv hissini qaror toptirish, uzluksiz ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biridir. Maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha malakali tarbiyachi

va pedagog kadrlar bugungi kunda uzluksiz innovatsion izlanishda bo'lishni, fikrlashi, shuningdek, MTT larda ham innovativ g'oyalarni shakllantirish asosida faoliyat ko'rsatishi zarur. Inson tajribasining tarixan shakllangan mazmuni so'zli shaklda umumlashtirilgan, uni bayon etish va o'zlashtirish esa ushbu jarayonda nutqning ham ishtirok etishini nazarda tutadi

Jahon pedagogikasi va psixologiyasi ta'limotlariga ko'ra, insonning shaxs sifatida shakllanishidagi ta'limning asosiy vazifalaridan biri bolalarning ijodiy tafakkurini shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim va tarbiyani tashkillashtirishdan iborat. Ijodiy ta'lim bolalarni ijtimoiy tajriba bilan qurollantirishning alohida nuqtai nazari bo'lib, ular faoliyatiga, tafakkuriga mo'ljallangan ta'limdir. U o'zidan yuqorida turadigan tizimning, jamiyatning bolalarni tarbiyalash sohasidagi ishlar qobig'ida amal qiladi, o'zidan paski tashkiliy tizimlarning ma'lumot mazmunini ijodiy o'zlashtirish, bolalarda ijodiy qobiliyatlarni tarbiyalash va buning zaminida mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish muammolari o'zida qamrab oldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2017 yil 19 oktyabrda bo'lib o'tgan ta'lim jarayonining dastlabki bo'g'ini – maktabgacha ta'lim muassasalari muammolariga bag'ishlangan tadbirida: «Mutaxassis va pedagoglarning ilmiy xulosalariga ko'ra, inson o'z umri davomida oladigan barcha axborot va ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Ana shu dalilning o'zi bolalarimizning yetuk va barkamol shaxs bo'lib voyaga etishida bog'cha tarbiyasi qanchalik katta ahamiyatga ega ekanini yaqqol ko'rsatib turibdi. Bunga qo'shimcha isbot qidirib uzoqqa borishning hojati yo'q. Bog'cha tarbiyasini olgan bola bilan bog'chaga bormagan bolani solishtirganda, ularning fikrlash darajasi o'rtasida yer bilan osmoncha farq borligini sezish qiyin emas», degan edilar.

Bola atrofdagi dunyoni bilish yo'li etti yoshgacha, juda katta. Bu vaqt ichida maktabgacha yoshdagi bola ko'p narsalarni o'rganadi. Bolaning ongi nafaqat individuallik bilan to'ldiriladi, tasvirlar va g'oyalar, balki yaxlit idrok bilan ham tavsiflanadi va uning atrofidagi haqiqatni tushunadi. Vizual-majoziy rivojlanish darajasini o'rganish muammosi maktabgacha yoshdagi bolalarni o'ylash, shunga qaramay, hali ham dolzarbdir turli tadqiqotchilar tomonidan katta e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan masalalardan biriligi qolmoqda. Shunga ko'ra, mavzuning dolzarbligi xususiyatlarini o'rganishda yotadigan intellektual soha, aniqrog'i mustaqil fikrlash va ushbu tadqiqotimiz natijalari keyingi maktabgacha ta'lim muassasida rivojlanish usullarini tanlashga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan o'quv-tarbiyaviy faoliyat hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bulgan ishtiyoqini uyg'otib, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. 6-7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha ta'lim davlat va nodavlat bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarida va oilada amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning maqsadi - bolalarni maktabdagi o'qishga tayyorlash, bolani sog'lom, rivojlangan, mustaqil shaxs bo'lib shakllantirish, qobiliyatlarini ochib berish, o'qishga, tizimli ta'limga bo'lgan ishtiyoqini tarbiyalashdir.

Ko'pgina psixologik tadqiqotlarga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy rivojlanish darajasi yuqori ekanligi aniqlangan. Chunki, maktabgacha yoshdagi bolalar yoshi nafaqat tashqi vizual xususiyatlarni muvaffaqiyatli o'rganishi mumkin obyektlar va hodisalar, balki ularning ichki muhim aloqalari bolalarda umumiy fikrlashni rivojlantirish uchun zaruriy asos bo'lib xizmat qiladi.

Buyuk islohotlar amalga oshirilayotgan sharoitda mustaqil fikrlovchi yoshlarga bo'lgan talab davr taqozosidir. Chunki shaxsiy dunyoqarashga ega bo'lgan insonlarga jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi muvaffaqiyatlarga erishishga qodir bo'ladi.

Respublikada olib borilayotgan davlat siyosatining bosh omillaridan biri ham mustaqil fikrlovchi, keng dunyoqarashga ega, iqtidorli, barkamol shaxslarni kamol toptirish va tarbiyalashdir. Zero, o'zgalar fikriga qaram bo'lish, turli yot mafkuralarga ergashish psixologiyasi jamiyat ma'naviyatini tanazzulga olib kelishi shubhasizdir.

Mustaqil fikrlash borliqni, voqelikni idrok etish usuli sifatida tafakkur jarayonining mahsuli sanaladi. U aqliy faoliyat bilan chambarchas bog'liqdir. Fikrsiz inson yaratish va o'sishga qodir bo'lmagan o'lik jussaga aylanadi.

Demokratik jamiyatda bolalar, umuman, har bir inson mustaqil fikrlaydigan etib tarbiyalanadi.

Bolajonlarni mustaqil fikrlashga, erkin tafakkur yuritishga imkon bermaydigan eng yomon illat o'quv jarayonida o'qituvchining «hukmronlik» rolining saqlanib qolayotganligidir.

Bolaning mustaqil fikrlashidan qanoatlanilmasa uning shahdini bug'ib, boshqacha usulda mushohada qilishga majburlashning nafidan ko'ra zarari ko'proq. Ta'lim jarayonida tarbiyachi va bola o'rtasidagi munosabatda demokratik muhit bo'lmasa bola erkin, mustaqil fikrlay olmaydi. Shuning uchun tarbiyalanuvchilarga munosabatlarda ezu insonparvar yondashuvga amal qilish lozim. Bular:

- tarbiyachi va bola huquqida tenglik darajasi;
- bolaning erkin tanlash huquqi;
- xato qilish huquqi;
- shaxsiy nuqtai nazar huquqi;
- bolalar huquqi konvensiyasiga rioya qilish.

Bolalarni erkin, mustaqil fikrlashga o'rgatish bir kunda yoki bir soatlik mashg'ulot davomida amalga oshirilmagan, balki yillar davomida bosqichma-bosqich turli omillar ta'sirida amalga oshiriladigan jarayondir.

MTT tarbiyalanuvchilarini mustaqil fikrlashga, muammolarni mustaqil ravishda hal qila bilishga o'rgatish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omilidir. Modomiki, shunday ekan, ta'lim jarayonini shunday tashkil etish kerakki, toki o'quvchilar bilim olish bilan birgalikda, ta'lim jarayonining obyekti bo'lib qolmasdan, balki tarbiyachining teng hamkoriga aylansin.

Tarbiyalanuvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish bugungi kunda ta'limning asosiy vazifalaridan biridir. Buni har bir o'qituvchi bilishi va Vatanimizning kelajagi, uning taraqqiyotini ta'minlovchi kadrlarni tayyorlashda, albatta, ularni tafakkurini o'stirish, mustaqil fikrlashga yo'llovchi yo'l va usullarni tinimsiz izlashi va uni ta'lim jarayoniga joriy etishi lozim.

O'zbek xalqining yosh avlodni hayotga tayyorlashda ko'p asrlar davomida qo'llagan usul va vositalari, tadbir shakllari, o'ziga xos urf-odatlar va an'analar, ta'lim-tarbiya haqidagi g'oyalari va hayotiy tajribasi mavjud. Bu meros o'tmishda ko'plab alloma-yu donishmandlar yetishib chiqishiga asos bo'lgan. Hozirgi kunda bu merosdan ijodiy foydalanish katta ahamiyatga ega.

Mutafakkirlar merosini o'rganish natijasida insonning shakllanishida ilmning ahamiyati katta ekanligining guvohi bo'ldik. Ularda bilim shaxs taraqqiyotining asosiy manbai ekanligi asoslab berilgan. Shuning uchun ham ajdodlarimiz bilim o'rgatuvchi ustozga katta ahamiyat berganlar. Bu pedagogik faoliyatga bo'lgan asosiy talablardan biri edi. Chunki ilm bor joyda rivojlanish, taraqqiyot bo'ladi, yangiliklarni joriy etishga keng yo'l ochiladi.

Ko'rgazmali qurollardan foydalanib bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish juda katta natija beradi.

Zero, mustaqil, ongli faoliyat yuritadigan insongina o'z xalqi, Vatani, ota-onasi oldidagi burchini uddalay oladi va har qanaqa yot ta'sirlarga berilib ketmaydi, inson degan ulug' nomga munosib ish ko'radi. Shuningdek, mustaqil fikr yuritadigan inson o'z-o'zini anglaydi, o'zining hatta-harakati va odamlar bilan munosabatiga tanqidiy baho bera oladi, umuminsoniy axloq normalariga rioya etadi, mustahkam e'tiqodga ega bo'ladi.

Shaxsda fikr yuritishni shakllantirish-bu nafaqat keng qamrovli yondashuvni talab qiladigan ilmiy psixologik muammolardan biridir. Fan va texnikaning bugungi kundagi jadal rivoji, yangiacha ta'lim texnologiyalarini o'quv jarayoniga joriy etilganligi, mustaqil fikrlashni ta'minlovchi eng qulay va oqilona jarayonni tashkil etish muammosini dolzarb qilib qo'ymoqda.

Mustaqil fikrlash shaxsning xislati haqida har qanday faoliyat turida individual yoki guruh yutuqlarga erishishda yuqori ko'rsatkichni ta'minlaydigan muhim omillardan biri bo'lib, uning fenomenologiyasi talqinida tafakkurning ijodiylikni alohida o'rin tutadi. MTT tarbiyachisining ta'lim-tarbiya jarayonini modulli ta'lim, pedagogik texnologiyalar, didaktik o'yinlar, interfaol metodlar asosida tashkil eta olishi bolajonlarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda nihoyatda ahamiyatlidir. Bu boradagi ishlarni muvaffaqiyatli hal etish, tarbiyachidan, albatta, chuqur bilim, izlanish, fidoiylilik hamda mashg'ulotlarni samarali tashkil eta olish mahoratiga ega bo'lish kabi katta tajribani talab etadi. Zero, yosh avlodni, chuqur bilimli, mustaqil fikrlaydigan qilib tarbiyalash tarbiyachi va ota-onalarning zimmasidadir.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29-debabrda "2017 -2020 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.

2. Ilk maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan talablar. T.: 2018.
3. "Ilk qadam" MTMning Davlat o'quv dasturi.- T., 2018.
4. "Sifatli maktabgacha ta'limni joriy etishga yangicha yondoshuv" mavzusidagi Davra suhbat materiallari. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi Vazirligi. Toshkent. 2014. -178 b.
5. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika: darslik.- T.: Tafakkur bo'stoni.2013.-288 b.
6. Davletshin.M va boshqalar. Yosh va pedagogik psixologiya. T.: 2002.
7. Nishonova.Z ,Alimova.G "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi" T., 2006.
8. Mirjalilova S., R.To'laganova. Talim jarayonida pedagogik texnologiyalar. Metodik tavsiyonoma. –T., 2008.
9. KayumovaN.M. va boshqalar. Maktabgacha pedagogika. -T., Manaviyat-2017 yil.
10. Nurkeldiyeva D.A. va boshq. Barmoqlar mashqi va logopedik o'yinlar. –T., 2007.